

DEZVOLTAREA EMPATIEI LA PREADOLESCENȚI THE DEVELOPMENT OF EMPATHY IN PREADOLESCENTS

Pîslari Stela, dr. în psihologie,
Universitatea Pedagogică de Stat "Ion Creangă"
Racu Igor, dr. habilitat în psihologie, prof.univ.,
Universitatea Pedagogică de Stat "Ion Creangă"

CZU 159.942.2-053.2

Rezumat

Articolul prezintă rezultatele demersului experimentului formativ de dezvoltare a empatiei la preadolescenți. Sunt descrise elementele principale ale programului formativ de dezvoltare a empatiei la preadolescenți: scopul, ipoteza, eșantionul, principiile, etapele, tehnicile de formare. De asemenea sunt prezentate și rezultatele obținute în experimentul formativ din grupul experimental și cel de control. Rezultatele obținute ne permit să menționăm că implementarea unui program de intervenție psihologică pentru dezvoltarea empatiei are un impact pozitiv asupra dezvoltării emoționale a personalității preadolescenților.

Cuvinte cheie: preadolescenți, empatie, grup experimental, grup control, intervenții psihologice.

Abstract

The article presents the results of a formative experiment of developing empathy in preadolescents. The main components of the formative program of developing empathy: the purpose, hypothesis, sample, principles, stages, and techniques are described. The attained results in the experimental and control group are presented. The results allow mentioning that the implementation of a psychological intervention program for the development of empathy has a positive influence on emotional and personality development in preadolescents.

Keywords: preadolescents, empathy, experimental group, control group, psychological interventions

Empatia preadolescentului presupune nu doar perceperea realității din perspectiva altuia, ci și respectarea opiniilor, modului de exprimare al propriei personalități, chiar și în cazul unei altei viziuni. Empatia ajută persoana să-și dezvolte autocontrolul, să-și gestioneze emoțiile eficient și să-și extindă cercul de preocupări [10].

Fenomenul empatiei se manifestă continuu în cadrul procesului de acceptare și interpretare a unui rol social. Individul își conturează rolul drept un model social și, prin transpunere, se identifică cognitiv și afectiv cu acesta, dându-i o interpretare personală. Întreg comportamentul uman presupune o conduită empatică; în timp, aceasta devine o trăsătură stabilă, constantă, de bază a personalității [3].

Ținând seama de situația socială actuală, un rol important îl au problemele educației emoțional-morale ale preadolescenților. Formarea la preadolescenți a capacității de acțiune în conformitate cu normele etice (grija față de ceilalți, față de bătrâni, acordarea ajutorului, simțul dreptății, bucuria față de succesul altuia) are loc în cadrul dezvoltării empatică [2].

Dezvoltarea capacității empatice este direct dependentă de posibilitatea de însușire a rolurilor, de contactare a unor relații sociale bogate, de trăire a situațiilor sociale diversificate, care să permită frecvente preluări de roluri, de stabilire a unor relații de comunicare intimă cu puternică coloratură afectivă, de analiză a motivelor acțiunilor proprii și ale altora [8].

Modelarea convențională a proiectului experimentului formativ și realizarea programului de dezvoltare s-a raportat nemijlocit la ipoteza, scopul, obiectivele investigației și la particularitățile de vârstă ale subiecților selectați.

În concordanță cu cele menționate, am elaborat și am implementat un program de dezvoltare a empatiei la preadolescenți.

Scopul experimentului formativ constă în elaborarea și realizarea programului de dezvoltare a empatiei la vârsta preadolescentă. Ne-am propus să stimulăm și să dezvoltăm capacitățile empatice ale preadolescenților prin formarea deprinderilor de comunicare afectiv-positivă cu semenii, însușirea mijloacelor efective de comportament empatic, colaborare, compătimire, ajutor reciproc, responsabilitate pentru alții, modelarea unor trăsături pozitive de personalitate.

Ipoteza propusă pentru acest compartiment al cercetării noastre este presupunerea că *prin intermediul programului de intervenție psihologică se poate influența pozitiv asupra procesului de dezvoltare a empatiei la preadolescenți.*

În cadrul experimentului formativ s-a ținut seama de diferite implicații specifice, care interveneau sub formă de situații sau factori care provoacă o perturbație: motivații diverse, oboseală, epuizarea emoțională, probleme personale, diferențele participanților la experiment sub raportul nivelului de cunoștințe, al trăsăturilor de personalitate, intereselor, ambițiilor personale etc.

Pentru a obține rezultate cât mai semnificative și a asigura un spor corespunzător de calitate, demersurile cercetării formative s-au configurat în jurul a mai multor principii. Aceste principii au orientat și reglementat direcțiile generale de acțiune, monitorizând ajustarea aspectelor concrete particulare la procesul de dezvoltare a empatiei. Principiile consilierii, după A.A. Bodaliiov, V.V. Stolin sunt următoarele [4]: atitudinea binevoitoare față de preadolescenți; orientarea spre normele și valorile preadolescenților; interdicția de a da sfaturi; confidențialitatea; delimitarea relațiilor personale și profesionale; angajarea subiecților în procesul consultativ; nu dăuna.

Intervenția psihologică s-a efectuat pe un eșantion format din 60 de preadolescenți selectați din întregul lot experimental, care au obținut la etapa inițială de testare cote mai joase, ce au determinat un nivel scăzut și mediu al empatiei. Aceștia, la rândul lor, au fost divizați în două grupuri: grupul experimental, format din 30 de preadolescenți, și grupul de control, format din 30 de preadolescenți.

Au fost selectați câte 20 de subiecți din clasele reprezentate: din clasele a V-a (10 – grup experimental, 10 – grup de control), a VII-a (10 – grup experimental, 10 – grup de control) și a IX-a (10 – grup experimental, 10 – grup de control).

Programul de intervenție psihologică pentru dezvoltarea empatiei la preadolescenți ne-a oferit posibilitatea reală de a observa, stimula, ghida și reprograma procesul individual de formare a capacităților și abilităților empatice.

Programul de dezvoltare a empatiei la preadolescenți a inclus mai multe etape, exprimate în activități teoretico-informaționale practice și ședințe.

Etapa I. Activitățile teoretico-informaționale și de cunoaștere au avut drept scop extinderea câmpului cognitiv și conceptual al preadolescenților despre natura științifică și actualitatea empatiei în societatea contemporană, dar mai ales în dezvoltarea personalității lor, oferindu-le cunoștințe temeinice, cu argumente convingătoare despre valoarea empatiei.

Etapa a II-a – etapa de bază a programului de intervenție. Activitățile practice au fost realizate sub forma unor tehnici de stimulare, exersare și consolidare a empatiei, conștientizare a propriilor emoții, exprimare a multitudinii relațiilor cu semenii și mediul, conștientizare a resurselor personale etc.

Etapa a III-a, finală, presupune sistematizarea, rezumarea și consolidarea activă a deprinderilor, prin transferarea și utilizarea lor în viața practică a preadolescenților (în situațiile de familie, școală, clasă și grup de semeni); discutarea în grup a rezultatelor, elaborarea (deducerea) unor concluzii comune; elaborarea cât mai concisă a concluziei finale (rezumatul); aprecierea activității grupului și anunțarea rezultatelor la care s-a ajuns.

În cadrul programului de intervenție am utilizat următoarele *tehnici de formare*:

1. *Tehnicile expresiv-creative (desenul, alcătuirea povestirilor, jocul de rol).* Acestea permit cunoașterea universului interior al individului, pun în prim-plan trăirea și exprimarea emoției prezente, clarificarea și confirmarea identității, intrarea în contact cu nevoile neconștientizate, realizarea unei mai bune acceptări de sine și de alții.

2. *Tehnici de conștientizare cu suport imaginativ și de restructurare cognitivă (tehnica fanteziei ghidate, tehnica de diminuare a vechilor paternuri).* Scopul fundamental al acestor exerciții este provocarea și extinderea conștientizării ca modalitate de creștere și autonomie personală.

3. *Tehnici de exprimare emoțională: conversația cu încărcătură emoțională, tehnica acordării afecțiunii, antrenamentul asertiv.*

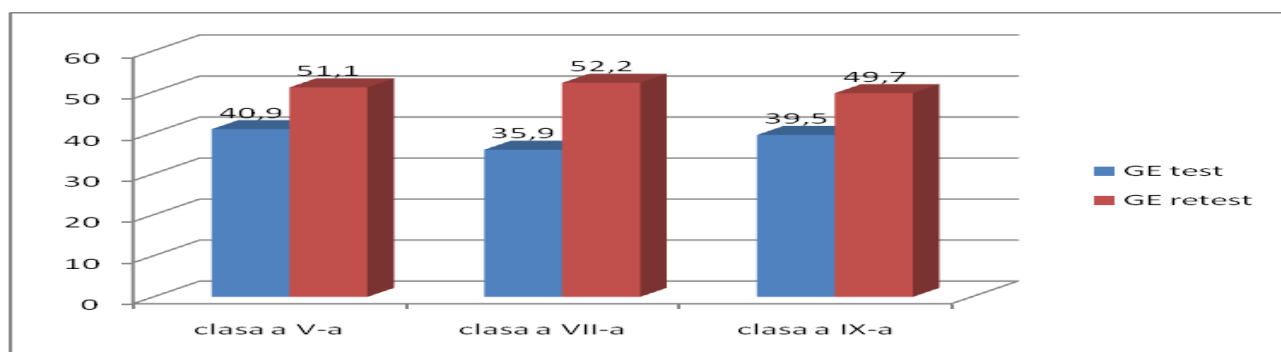

4. Tehnici de comunicare (abilități de ascultare, abilități de autoexprimare, întăriri pozitive).

Comunicarea eficientă presupune ascultare activă, cu intenția de a înțelege ceea ce comunică celălalt, și exprimare deschisă [9].

Pentru a evalua eficiența și valabilitatea programului de intervenție psihologică, subiecții au fost retestați prin intermediul următoarelor probe: Chestionarul de studiere a nivelului tendinței empatice, de I.M. Yusupov; testul Diagnosticarea nivelului capacităților empatice, de V.V. Boico; testul de diagnosticarea a inteligenței emoționale, de N. Hall; Scala Rosenberg a stimei de sine; Chestionarul pentru copii CPQ și Chestionarul de personalitate 16 PF Cattel forma C. Descrierea datelor obținute de preadolescenți va fi realizată prin compararea și evidențierea diferențelor între preadolescenții din grupul experimental și cei din grupul de control.

Rezultatele comparative obținute de preadolescenții din GE la test și retest privind nivelul de manifestare a tendințelor empatice sunt prezentate în figura 1.

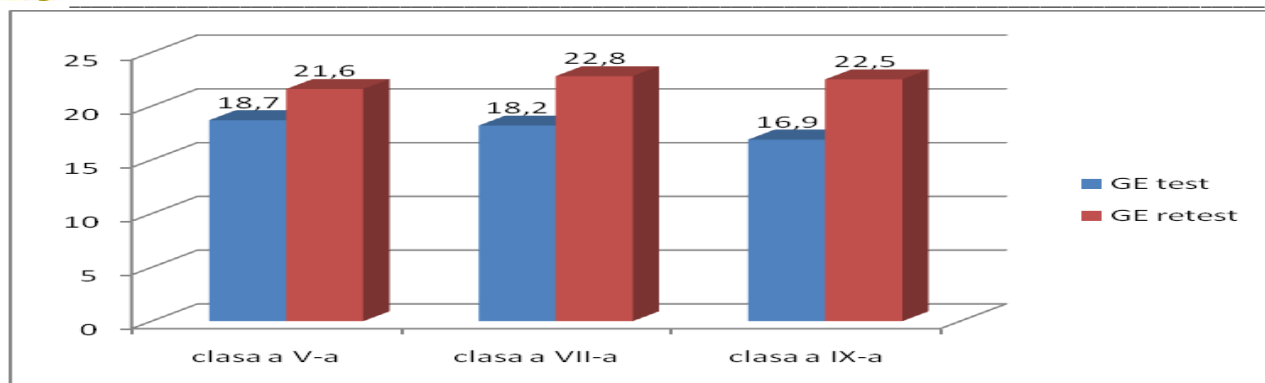

Fig. 1. Rezultatele privind tendințele empatice la preadolescenții din GE test și GE retest

Conform rezultatelor prezentate grafic, se constată diferențe între mediile obținute de preadolescenții GE din clasa a V-a la etapa de testare inițială și la testarea după realizarea programului de intervenție psihologică, în ceea ce privește tendințele empatice.

La prelucrarea statistică a datelor obținute prin aplicarea testului Wilcoxon, au fost stabilite diferențe statistic semnificative în clasele a V-a ($Z=-2,807$, $p=0,005$), a VII-a ($Z=-2,805$, $p=0,005$) și a IX-a ($Z=-2,812$, $p=0,005$).

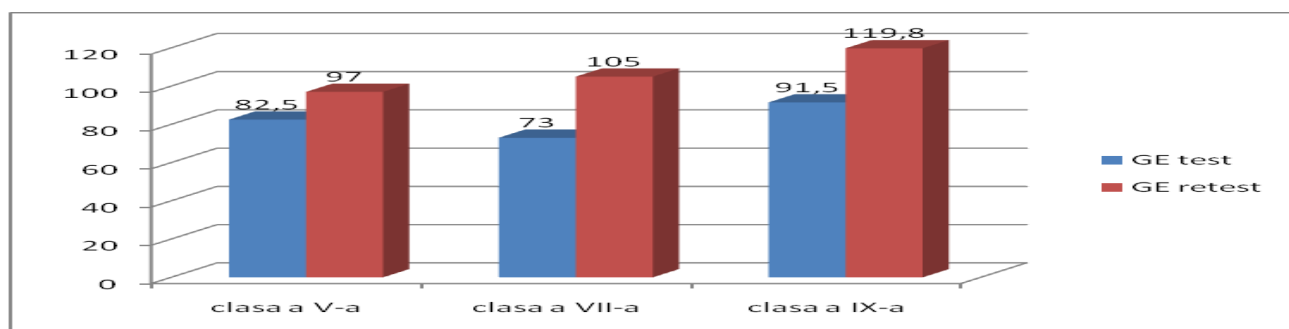
Schimbările semnificative, obținute de preadolescenți, se datorează optimizării generale a stărilor psihoemoționale prin dezvoltarea deprinderilor de ascultare activă, prin cunoașterea semnificației respectului de sine și acceptarea celorlalți, prin extinderea trăsăturilor de personalitate, prin dezvoltarea competențelor comunicative și prin exersarea unui comportament tolerant.

Fig. 2. Rezultatele privind capacitățile empatice la preadolescenții din GE test și GE retest

Din rezultatele prezentate mai sus, observăm că se constată diferențe între mediile obținute de preadolescenții din GE la etapele test și retest, privind capacitățile empatice. Prelucrând statistic datele obținute prin aplicarea testului Wilcoxon, am stabilit diferențe statistic semnificative, cu rezultate mai mari pentru preadolescenții din GE retest în clasele a V-a ($Z = -2,816$, $p = 0,005$), a VII-a ($Z = -2,830$, $p=0,005$) și a IX-a ($Z = -2,834$, $p = 0,005$).

Schimbările înregistrate de preadolescenți în ceea ce privește nivelul capacităților empatice se datorează îmbunătățirii abilităților de susținere a celuilalt, a abilităților de conștientizare a propriei persoane și a propriilor necesități, precum și conștientizarea necesităților celorlalți; încurajării din partea celorlalți de a împărtăși propriile trăiri prin tentativa de a se transpune empatic în situațiile problematice ale colegilor.

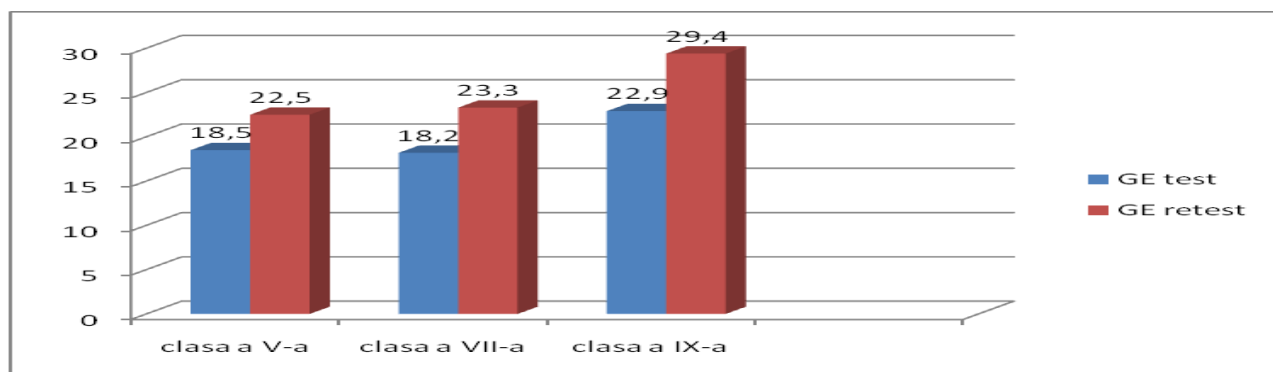

Fig. 3. Rezultatele privind inteligența emoțională la preadolescenții din GE test și GE retest

Prezentarea grafică a rezultatelor experimentale, obținute de preadolescenți, indică diferențe între mediile obținute de preadolescenții din GE la etapele test și retest în ceea ce privește inteligența emoțională. Prelucrarea statistică a datelor obținute prin aplicarea testului Wilcoxon a scos în evidență diferențe statistic semnificative, cu rezultate mai mari pentru preadolescenții din GE la testarea repetată în clasele a V-a ($Z=-2,871$, $p=0,004$), a VII-a ($Z=-2,810$, $p=0,005$) și a IX-a ($Z=-2,805$, $p=0,005$).

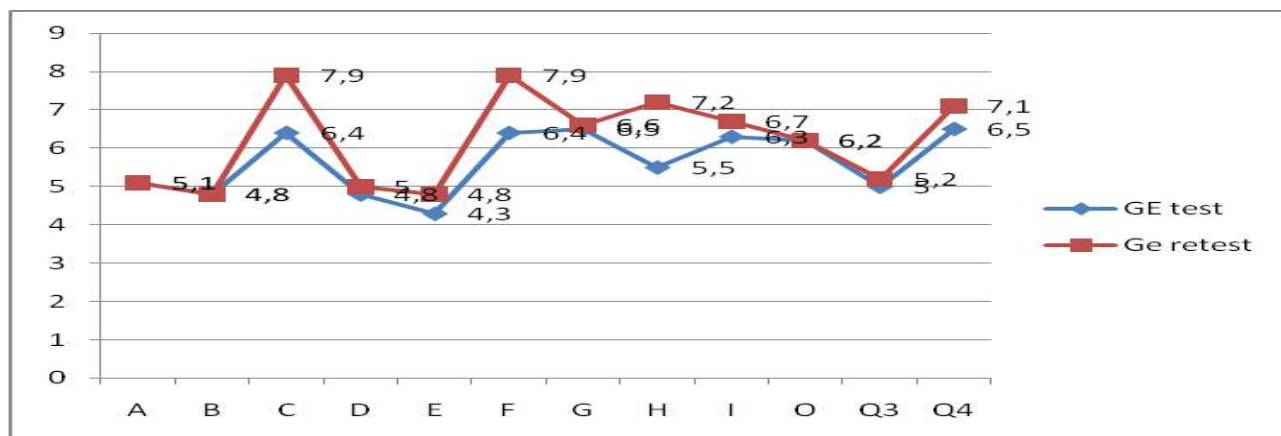
Schimbările statistic semnificative obținute de preadolescenți sunt datorate îmbunătățirii abilităților de exprimare a emoțiilor personale și de înțelegere a celor tipice altor persoane, încurajării unei atitudini sănătoase față de propriile emoții și însușirii modalităților eficiente de gestionare a acestora.

Fig. 4. Rezultatele privind stima de sine la preadolescenți din GE test și GE retest

Rezultatele experimentale, atestate la preadolescenți, indică diferențe între mediile obținute de preadolescenții din GE la test și retest în ceea ce privește stima de sine. Prelucrarea statistică a datelor obținute prin aplicarea testului Wilcoxon a scos în evidență diferențe statistic semnificative, cu rezultate mai mari pentru preadolescenții din GE la testarea repetată în clasele a V-a ($Z=-2,836$, $p=0,005$), a VII-a ($Z=-2,823$, $p=0,005$) și a IX-a ($Z=-2,831$, $p=0,005$).

Particularitățile de personalitate ale preadolescenților din GE au fost retestate prin Chestionarul pentru copii CPQ.

Fig. 5. Rezultatele privind trăsăturile de personalitate la preadolescenții din clasa a V-a, GE test și GE retest

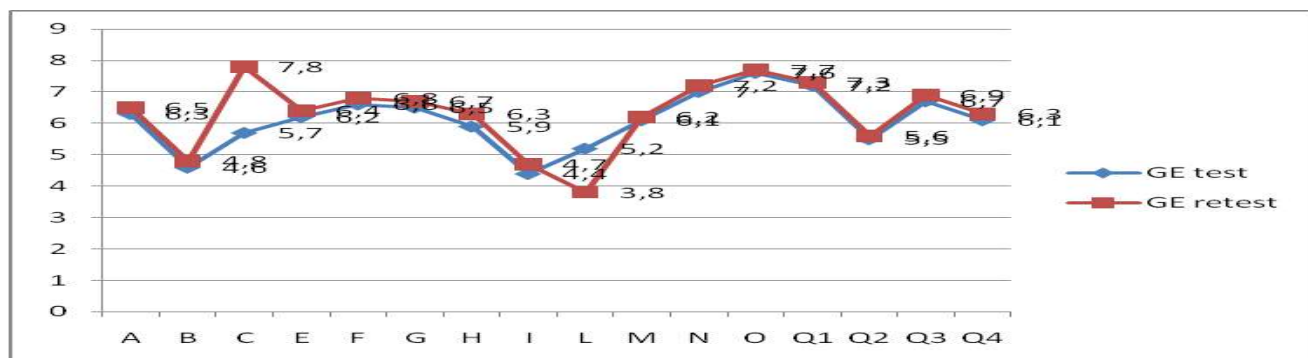
Compararea scorurilor medii cu privire la preadolescenții din GE/test și GE/retest denotă următoarele rezultate privind factorii de personalitate: Factorul A – Schizotimie vs. Ciclotimie:

GE/test – 5,1 unități medii și GE/retest – 5,1 unități medii; Factorul B – Inteligența: GE/test – 4,8 unități medii și GE/retest – 4,8 unități medii; Factorul C – Stabilitate emoțională vs. Instabilitate emoțională: GE/test – 6,4 unități medii și GE/retest – 7,9 unități medii; Factorul D – Indiferență vs. Excitabilitate: GE/test – 4,8 (unități medii) și GE/retest – 7,1 (unități medii); Factorul E – Supunere vs. Dominare: GE/test – 4,3 unități medii și GE/retest – 4,8 unități medii; Factorul F – Reținere vs. Expansivitate: GE/test – 6,4 unități medii și GE/retest – 7,9 unități medii; Factorul G – Forța eu-lui – Supunerea sentimentelor vs. Normativitatea înaltă a comportamentului: GE/test – 6,5 unități medii și GE/retest – 6,6 unități medii; Factorul H – Prudență vs. Îndrăzneală: GE/test – 5,5 unități medii și GE/retest – 7,2 unități medii; Factorul I – Masculinitate vs. Femininitate: GE/test – 6,3 unități medii și GE/retest – 6,7 unități medii; Factorul O – Încredere în sine vs. Anxietate: GE/test – 6,2 unități medii și GE/retest – 6,2 unități medii; Factorul Q3 – Autocontrol înalt vs. Autocontrol scăzut: GE/test – 5,0 unități medii și GE/retest – 5,2 unități medii și Factorul Q4 – Destindere vs. Încordare: GE/test – 6,5 unități medii și GE/retest – 7,1 unități medii.

Analiza statistică a rezultatelor preadolescenților din clasa a V-a denotă diferențe semnificative la trei factori: Factorul C – Stabilitate emoțională vs. Instabilitate emoțională ($Z=-2,714$, $p=0,007$), Factorul H – Prudență vs. Îndrăzneală ($Z=-2,565$, $p=0,010$) și Factorul F – Reținere vs. Expansivitate ($Z=-2,511$, $p=0,012$), ceea ce demonstrează modificările ce se produc la nivelul integru al personalității preadolescentului.

Datele obținute demonstrează că preadolescenții din GE, în urma realizării programului de intervenție psihologică, au devenit mai stabili emoțional, sunt mai capabili de a susține moralul altora, mai sociabili și mai preocupați de soarta semenilor și nu numai.

Fig. 6. Datele privind trăsăturile de personalitate la preadolescenții din clasa a VII-a GE/test și GE/retest

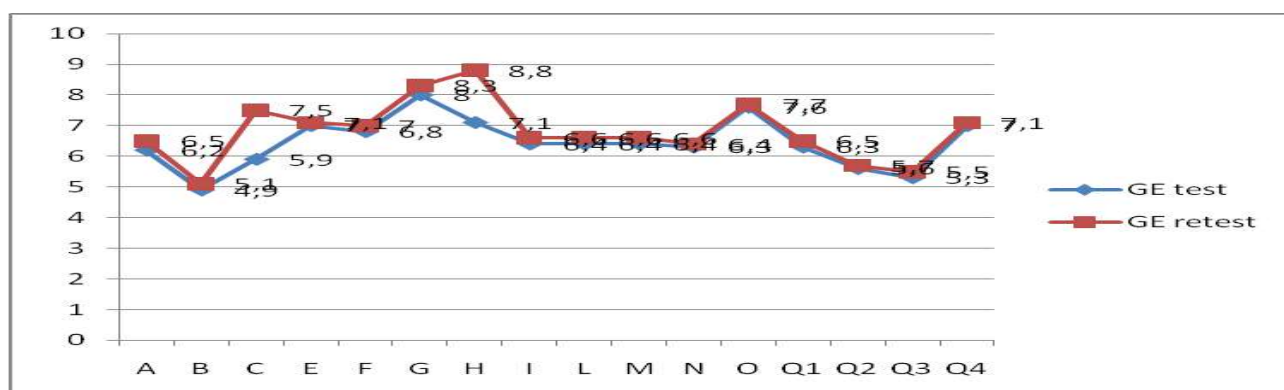
Rezultatele preadolescenților din clasa a VII-a obținute după implementarea programului au înregistrat următoarele scoruri la factorii de personalitate la GE/test și GE/retest: Factorul A –

Schizotimie vs. Ciclotimie: GE/test – 6,3 unități medii GE/retest – 6,5 unități medii; Factorul B — Inteligența: GE/test – 4,6 unități medii și GE/retest – 4,8 unități medii; Factorul C – Stabilitate emoțională vs. Instabilitate emoțională: GE/test – 5,7 unități medii și GE/retest – 7,8 unități medii; Factorul E – Supunere vs. Dominare: GE/test – 6,2 unități medii și GE/retest – 6,4 unități medii; Factorul F – Reținere vs. Expansivitate: GE/test – 6,6 unități medii și GE/retest – 6,8 unități medii; Factorul G – Forța eu-lui – Supunerea sentimentelor vs. Normativitatea înaltă a comportamentului: GE/test – 6,5 unități medii și GE/retest – 6,7 unități medii; Factorul H – Prudență vs. Îndrăzneală: GE/test – 5,9 unități medii și GE/retest – 6,3 unități medii; Factorul I – Masculinitate vs. Femininitate: GE/test – 4,4 unități medii și GE/retest – 4,7 unități medii; Factorul L – Sinceritate vs. Gelozie: GE/test – 5,2 unități medii și GE/retest – 3,8 unități medii; Factorul M – Conformism vs. Nonconformism: GE/test – 6,1 unități medii și GE/retest – 6,2 unități medii; Factorul N – Naivitate vs. Clarviziune: GE/test – 7,0 și GE/retest – 7,2 unități medii; Factorul O – Încredere în sine vs. Anxietate: GE/test – 7,6 unități medii și GE/retest – 7,7 unități medii; Factorul Q1 – Conservatism vs. Radicalism. GE/test – 7,2 unități medii și GE/retest – 7,3 unități medii; Factorul Q2 – Dependență vs. Independență. GE/test – 5,5 unități medii și GE/retest – 5,6 unități medii; Factorul Q3 – Autocontrol înalt vs. Autocontrol scăzut. GE/test – 6,7 unități medii și GE/retest – 6,9 unități medii și Factorul Q4 – Destindere vs. Încordare: GE/test – 6,1 unități medii și GE/retest – 6,3 unități medii.

În urma analizei datelor s-au obținut diferențe semnificative la preadolescenții din clasa a VII-a la doi factori: Factorul C – Stabilitate emoțională vs. Instabilitate emoțională ($Z=-2,392$, $p=0,017$) și Factorul L – Sinceritate vs. Gelozie ($Z=-2,456$, $p=0,014$), ceea ce exprimă modificările ce au loc în această perioadă de vârstă.

Fig. 7. Rezultatele privind trăsăturile de personalitate la preadolescenții din clasa a IX-a
GE/test și GE/retest

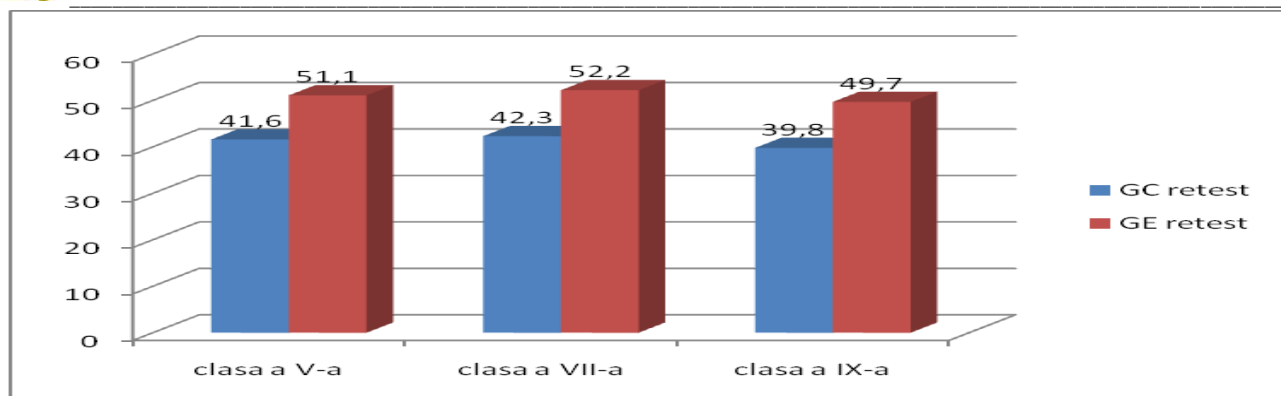

Preadolescenții din clasa a IX-a au înregistrat la GE/test și GE/retest următoarele scoruri la factorii de personalitate: Factorul A – Schizotimie vs. Ciclotimie: GE/test – 6,2 unități medii GE/retest – 6,5 unități medii; Factorul B – Inteligența: GE/test – 4,9 unități medii și GE/retest – 5,1 unități medii; Factorul C – Stabilitate emoțională vs. Instabilitate emoțională: GE/test – 5,9 unități medii și GE/retest – 7,5 unități medii; Factorul E – Supunere vs. Dominare: GE/test – 7,0 unități medii și GE/retest – 7,1 unități medii; Factorul F – Reținere vs. Expansivitate: GE/test – 6,8 unități medii și GE/retest – 7,0 unități medii; Factorul G – Forța eu-lui – Supunerea sentimentelor vs. Normativitatea înaltă a comportamentului; GE/test – 8,0 unități medii și GE/retest – 8,3 unități medii; Factorul H – Prudență vs. Îndrăzneală: GE/test – 7,1 unități medii și GE/retest – 8,8 unități medii; Factorul I – Masculinitate vs. Femininitate; GE/test – 6,4 unități medii și GE/retest – 6,6 unități medii; Factorul L – Sinceritate vs. Gelozie: GE/test – 6,4 unități medii și GE/retest – 6,6 unități medii; Factorul M – Conformism vs. Nonconformism: GE/test – 6,4 unități medii și GE/retest – 6,6 unități medii; Factorul N – Naivitate vs. Clarviziune: GE/test – 6,3 unități și GE/retest – 6,4 unități medii; Factorul O – Încredere în sine vs. Anxietate: GE/test – 7,6 unități medii și GE/retest – 7,7 unități medii; Factorul Q1 – Conservatism vs. Radicalism: GE/test – 6,3 unități medii și GE/retest – 6,5 unități medii; Factorul Q2 – Dependență vs. Independență: GE/test – 5,6 unități medii și GE/retest – 5,7 unități medii; Factorul Q3 – Autocontrol înalt vs. Autocontrol scăzut: GE/test – 5,3 unități medii și GE/retest – 5,5 unități medii și Factorul Q4 – Destindere vs. Încordare: GE/test – 7,0 unități medii și GE/retest – 7,1 unități medii.

Prelucrarea statistică a datelor obținute prin aplicarea testului Wilcoxon a scos în evidență diferențe statistic semnificative, cu rezultate mai mari pentru preadolescenții din GE la testarea repetată în clasa a IX-a la următorii factorii: Factorul C – Stabilitate emoțională vs. Instabilitate emoțională ($Z=-2,379$, $p=0,017$) și Factorul H – Prudență vs. Îndrăzneală ($Z=-2,379$, $p=0,017$).

Pentru a surprinde mai bine diferențele apărute în urma programului de intervenție psihologică, am comparat rezultatele grupurilor GC cu cele ale GE, obținute în experimentul de control.

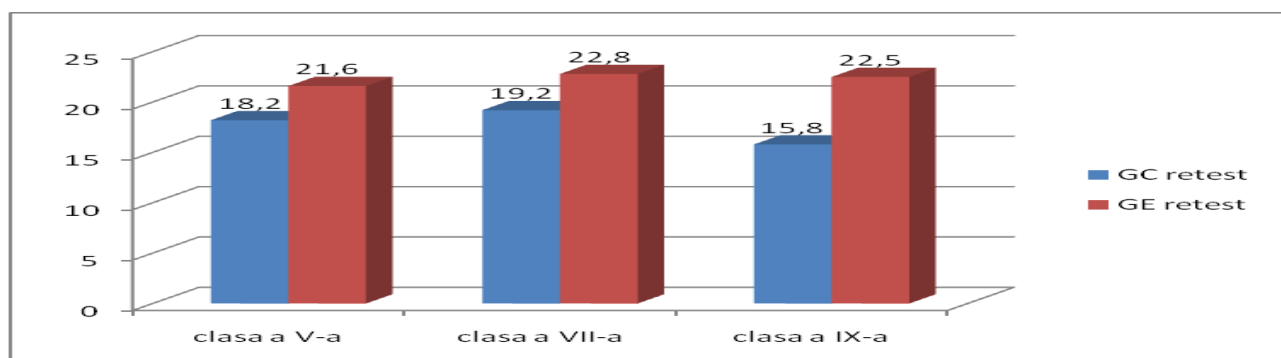

Fig. 8. Rezultatele privind tendințele empatice la preadolescenții din GC retest și GE retest

Prezentarea grafică a rezultatelor experimentale, obținute de preadolescenți, indică deosebiri între rezultatele medii, ce exprimă manifestarea trăsăturilor empatice în GC și GE la etapa retest. Rezultatele medii obținute de preadolescenții din cele două grupuri sunt următoarele: clasa a V-a GC/retest – 41,6 (unități medii) și GE/retest – 51,1 (unități medii), clasa a VII-a GC/retest – 42,3 (unități medii) și GE/retest – 52,2 (unități medii) și clasa a IX-a GC/retest – 39,8 (unități medii) și GE/retest – 49,7 (unități medii) .

Pentru a determina dacă există sau nu diferențe între GC și GE/retest am aplicat testul neparametric de comparare a două eșantioane independente Mann-Whitney. Conform datelor obținute, concluzionăm că *există diferențe semnificative între rezultatele GC și GE/retest în clasa a V-a ($U=24,000$), la pragul $p=0,049$, în clasa a VII-a ($U=23,500$), la pragul $p=0,045$, și clasa a IX-a ($U=24,000$), la pragul $p= 0,049$, cu rezultate mai mari pentru preadolescenții din GE/retest.*

Aceste date ne permit să constatăm că preadolescenții din GE/retest, spre deosebire de semenii lor din GC, manifestă un nivel mai ridicat al tendințelor empatice. Ei au devenit mai atenți la trăirile celorlalți, mai receptivi față de nevoile acestora, îmbunătățindu-și abilitățile de comunicare și cele de ascultare activă, însușite în cadrul activităților special organizate.

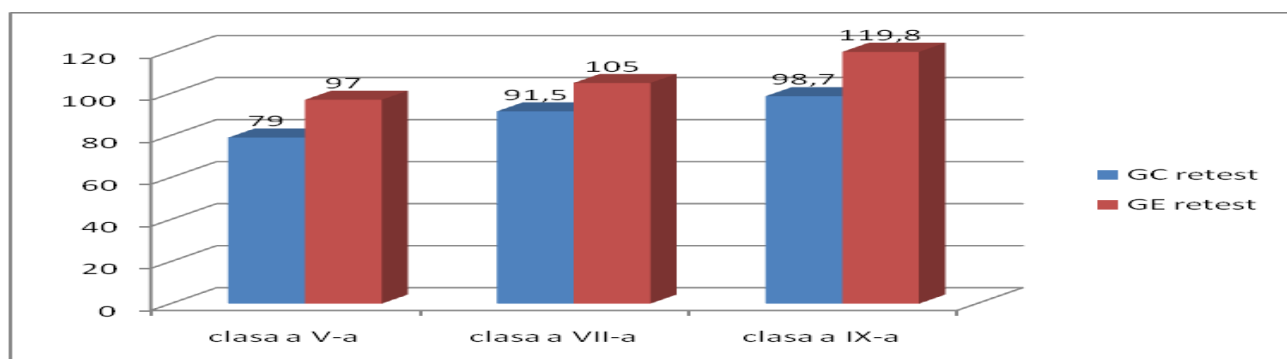

Fig. 9. Rezultatele privind capacitățile empatice la preadolescenții din GC retest și GE retest

Conform reprezentării grafice de mai sus a rezultatelor experimentale, obținute de preadolescenți, înregistrăm mici deosebiri între rezultatele medii ce exprimă manifestarea capacităților empatice în GC și GE la etapa retest. Rezultatele medii obținute de preadolescenții din cele două grupuri sunt următoarele: clasa a V-a GC/retest – 22,8 (unități medii) și GE/retest – 21,6 (unități medii), clasa a VII-a GC/retest – 19,2 (unități medii) și GE/retest – 22,8 (unități medii) și clasa a IX-a GC/retest – 15,8 (unități medii) și GE/retest – 22,5 (unități medii). Aplicând testul Mann-Whitney, pentru a determina dacă există sau nu diferențe între GC și GE/retest, s-au obținut diferențe nesemnificative între rezultatele GC și GE/retest.

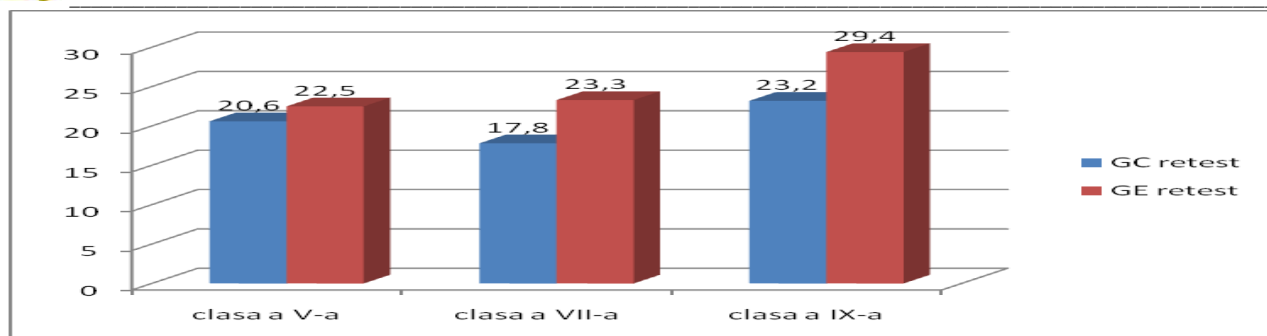
Totuși, diferențele reprezentate mai sus ne indică o îmbunătățire într-o anumită măsură a capacităților empatice la preadolescenții din GE. Prin încadrarea acestora în ședințele de training, a fost posibilă o schimbare a viziunii pe care o au față de ceilalți, încurajarea toleranței și îmbunătățirea modalităților de susținere a semenilor și nu numai.

Fig. 10. Rezultatele privind inteligența emoțională la preadolescenții din GC retest și GE retest

Vizualizarea figurii 10. ne prezintă deosebiri între rezultatele medii ce exprimă manifestarea inteligenței emoționale în GC și GE la retest. Rezultatele medii obținute de preadolescenții din cele două grupuri: clasa a V-a GC/retest – 79,0 (unități medii) și GE/retest – 97,0 (unități medii); clasa a VII-a GC/retest – 91,5 (unități medii) și GE/retest – 105 (unități medii) și clasa a IX-a GC/retest – 98,7 (unități medii) și GE/retest – 119,8 (unități medii) au fost supuse calculului diferențelor, aplicând testul Mann-Whitney, obținându-se o diferență nesemnificativă între rezultatele GC și GE/retest.

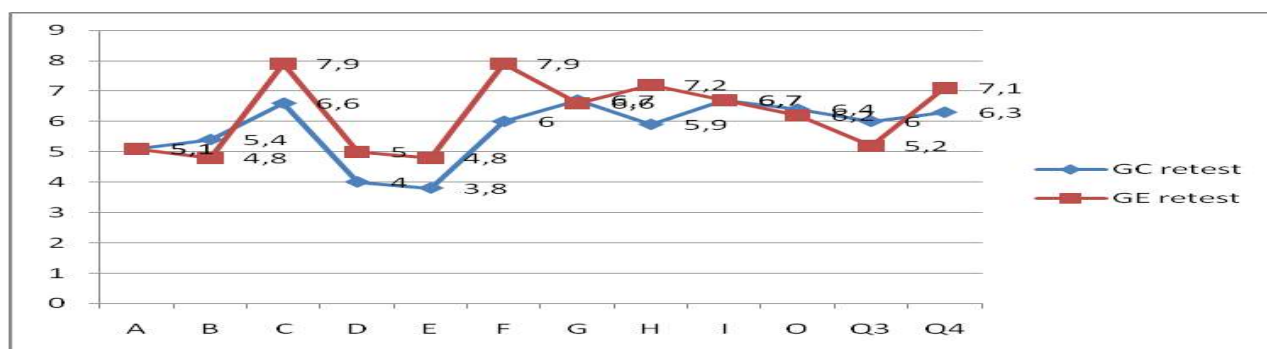
Diferențele între datele de mai sus denotă deprinderea de către preadolescenții supuși experimentului a unor abilități de exprimare și gestionare a propriilor emoții, de înțelegere și recunoaștere a emoțiilor altor persoane, precum și conștientizarea importanței emoțiilor în viața lor.

Fig. 11. Rezultatele privind stima de sine la preadolescenții din GC retest și GE retest

Analizând reprezentarea grafică de mai sus a rezultatelor preadolescenților, observăm deosebiri între rezultatele medii ce exprimă manifestarea stimei de sine în GC și GE la retest. Rezultatele medii obținute de preadolescenții din cele două grupuri: clasa a V-a GC/retest – 20,6 (unități medii) și GE/retest – 22,5 (unități medii), clasa a VII-a GC/retest – 17,8 (unități medii) și GE/retest – 23,3 (unități medii) și clasa a IX-a GC/retest – 23,2 (unități medii) și GE/retest – 29,4 (unități medii) au fost supuse calculului diferențelor. În urma aplicării testului neparametric Mann-Whitney, *identificăm o diferență semnificativă* între rezultatele GC și GE/retest, clasa a VII-a ($U=12,000$), la pragul $p=0,004$, și clasa a IX-a ($U=12,000$), la pragul $p=0,004$.

Prin intermediul chestionarului pentru copii CPQ, au fost retestate particularitățile de personalitate ale preadolescenților din GE și ale celor din GC. Am comparat, de asemenea, și datele preadolescenților din GC/test și GC/retest, rezultatele obținute fiind expuse în cele ce urmează:

Fig. 12. Rezultatele privind trăsăturile de personalitate la preadolescenții din clasa a V-a la GC retest și GE retest

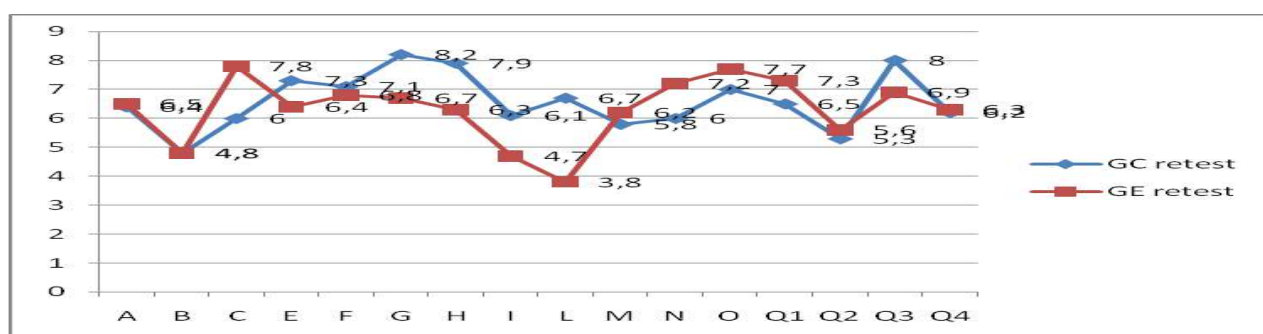
Prezentarea grafică a rezultatelor experimentale, obținute de subiecți, indică deosebiri între mediile ce exprimă factorii de personalitate în GC și GE la retest. Rezultatele medii obținute de preadolescenții din cele două grupuri sunt următoarele: Factorul A – Schizotimie vs. Ciclotimie: GC/retest – 5,1 (unități medii) și GE/retest – 5,1 (unități medii); Factorul B – Inteligența: GC/retest – 5,4 (unități medii) și GE/retest – 4,8 (unități medii); Factorul C – Stabilitate emoțională vs.

Instabilitate emoțională: GC/retest – 6,6 (unități medii) și GE/retest – 7,9 (unități medii); Factorul D – Indiferență vs. Excitabilitate: GC/retest – 4,0 (unități medii) și GE/retest – 5,0 (unități medii); Factorul E – Supunere vs. Dominare: GC/retest – 3,8 (unități medii) și GE/retest – 4,8 (unități medii); Factorul F – Reținere vs. Expansivitate: GC/retest – 6,0 (unități medii) și GE/retest – 7,9 (unități medii); Factorul G – Forța eu-lui – Supunerea sentimentelor vs. Normativitatea înaltă a comportamentului: GC/retest – 6,7 (unități medii) și GE/retest – 6,6 (unități medii); Factorul H – Prudență vs. Îndrăzneală: GC/retest – 5,9 (unități medii) și GE/retest – 7,2 (unități medii); Factorul I – Masculinitate vs. Femininitate: GC/retest – 6,7 (unități medii) și GE/retest – 6,7 (unități medii); Factorul O – Încredere în sine vs. Anxietate: GC/retest – 6,4 (unități medii) și GE/retest – 6,2 (unități medii); Factorul Q3 – Autocontrol înalt vs. Autocontrol scăzut: GC/retest – 6,0 (unități medii) și GE/retest – 5,2 (unități medii) și Factorul Q4 – Destindere vs. Încordare: retest – 6,3 (unități medii) și GE/retest – 7,1 (unități medii).

Analiza statistică relevă diferențe semnificative între GC și GE/retest pentru următorii factori de personalitate: Factorul C: Stabilitate emoțională vs. Instabilitate emoțională ($U= 24,500$, $p=0,048$), Factorul H: Prudență vs. Îndrăzneală ($U= 23,500$, $p=0,038$) și Factorul F: Reținere vs. Expansivitate ($U=17,000$, $p=0,010$).

Aceste date ne permit să concluzionăm că la preadolescenții din GE/retest s-au îmbunătățit abilitățile de comunicare, aceștia au devenit mai deschiși și mai sociabili, dispun de o mai puternică rezonanță afectivă, sunt încrezători, manifestă un interes mai sporit pentru oameni și sunt mai preocupați de soarta altora, îmbunătățindu-și capacitatea de a lucra în echipă.

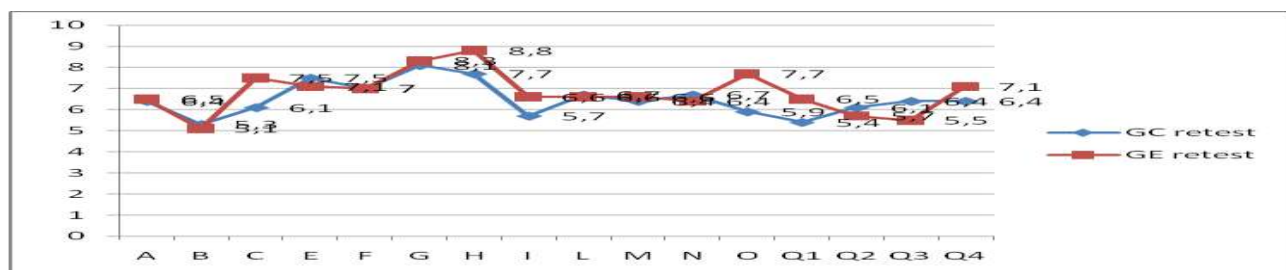
Fig. 13. Rezultatele privind trăsăturile de personalitate la preadolescenții din clasa a VII-a la GC retest și GE retest

Din prezentarea grafică a rezultatelor obținute de preadolescenții din clasa a VII-a, deducem deosebiri între rezultatele medii ce exprimă cei 16 factori de personalitate în GC și GE la retest. Rezultatele din cele două grupuri sunt următoarele: Factorul A – Schizotimie vs. Ciclotimie:

GC/retest – 6,4 (unități medii) și GE/retest – 6,5 (unități medii); Factorul B – Inteligența: GC/retest – 4,8 (unități medii) și GE/retest – 4,8 (unități medii); Factorul C – Stabilitate emoțională vs. Instabilitate emoțională: GC/retest – 6,0 (unități medii) și GE/retest – 7,8 (unități medii); Factorul E – Supunere vs. Dominare: GC/retest – 7,3 (unități medii) și GE/retest – 6,4 (unități medii); Factorul F – Reținere vs. Expansivitate: GC/retest – 7,1 (unități medii) și GE/retest – 6,8 (unități medii); Factorul G – Forța eu-lui – Supunerea sentimentelor vs. Normativitatea înaltă a comportamentului: GC/retest – 8,2 (unități medii) și GE/retest – 6,7 (unități medii); Factorul H – Prudență vs. Îndrăzneală: GC/retest – 7,9 (unități medii) și GE/retest – 6,3 (unități medii); Factorul I – Masculinitate vs. Femininitate: GC/retest – 6,1 (unități medii) și GE/retest – 4,7 (unități medii); Factorul L – Sinceritate vs. Gelozie: GC/retest – 6,7 (unități medii) și GE/retest – 3,8 (unități medii); Factorul M – Conformism vs. Nonconformism: GC/retest – 5,8 (unități medii) și GE/retest – 6,2 (unități medii); Factorul N – Naivitate vs. Clarviziune: GC/retest – 6,0 (unități medii) și GE/retest – 7,2 (unități medii); Factorul O – Încredere în sine vs. Anxietate: GC/retest – 7,0 (unități medii) și GE/retest – 7,7 (unități medii); Factorul Q1 – Conservatism vs. Radicalism: GC/retest – 6,5 (unități medii) și GE/retest – 7,3 (unități medii); Factorul Q2 – Dependență vs. Independență: GC/retest – 5,3 (unități medii) și GE/retest – 5,6 (unități medii); Factorul Q3 – Autocontrol înalt vs. Autocontrol scăzut: GC/retest – 8,0 (unități medii) și GE/retest – 6,9 (unități medii) și Factorul Q4 – Destindere vs. Încordare: retest – 6,2 (unități medii) și GE/retest – 6,3 (unități medii).

În urma utilizării testului Mann-Whitney, *s-au înregistrat diferențe semnificative* între GC și GE/retest la doi factori de personalitate: La Factorul C: Stabilitate vs. Instabilitate emoțională ($U=23,000$, $p=0,039$) și la Factorul H: Prudență vs. Îndrăzneală ($U=9$, $p=0,01$). La Factorul L: Sinceritate vs. Gelozie ($U=7,500$, $p=0,01$), rezultate mai mari au fost obținute de preadolescenții din GC/retest.

Fig. 14. Rezultatele privind trăsăturile de personalitate la preadolescenții din clasa a IX-a la GC retest și GE retest

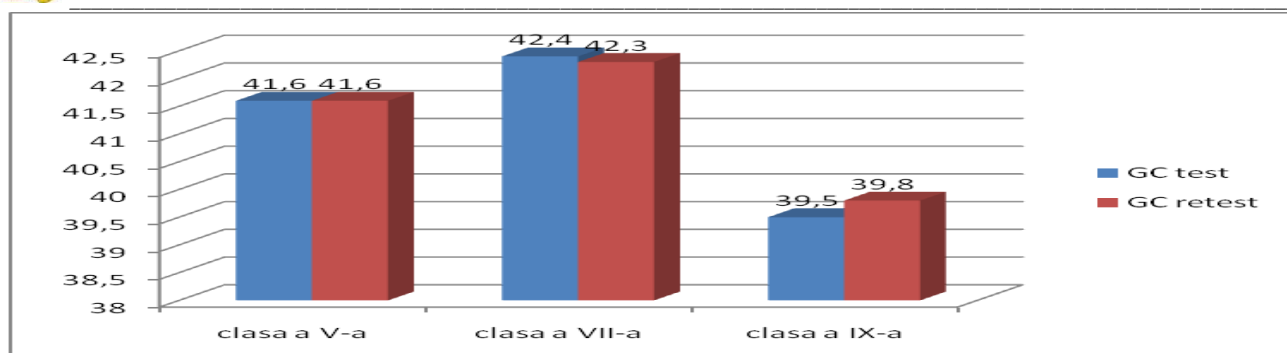

Prezentarea grafică a datelor înregistrate de preadolescenții din clasa a IX-a ne indică următoarele scoruri la GC/retest și GE/retest la cei 16 factorii ai personalității: Factorul A – Schizotimie vs. Ciclotimie: GC/retest – 6,4 (unități medii) și GE/retest – 6,5 (unități medii); Factorul B – Inteligența: GC/retest – 5,3 (unități medii) și GE/retest – 5,1 (unități medii); Factorul C – Stabilitate emoțională vs. Instabilitate emoțională: GC/retest – 6,1 (unități medii) și GE/retest – 7,5 (unități medii); Factorul E – Supunere vs. Dominare: GC/retest – 7,5 (unități medii) și GE/retest – 7,1 (unități medii); Factorul F – Reținere vs. Expansivitate: GC/retest – 7,0 (unități medii) și GE/retest – 7,0 (unități medii); Factorul G – Forța eu-lui – Supunerea sentimentelor vs. Normativitatea înaltă a comportamentului: GC/retest – 8,1 (unități medii) și GE/retest – 8,3 (unități medii); Factorul H – Prudență vs. Îndrăzneală: GC/retest – 7,7 (unități medii) și GE/retest – 8,8 (unități medii); Factorul I – Masculinitate vs. Femininitate: GC/retest – 5,7 (unități medii) și GE/retest – 6,6 (unități medii); Factorul L – Sinceritate vs. Gelozie: GC/retest 6,7 (unități medii) și GE/retest – 6,6 (unități medii); Factorul M – Conformism vs. Nonconformism: GC/retest – 6,4 (unități medii) și GE/retest – 6,6 (unități medii); Factorul N – Naivitate vs. Clarviziune: GC/retest – 6,7 (unități medii) și GE/retest – 6,4 (unități medii); Factorul O – Încredere în sine vs. Anxietate: GC/retest – 5,9 (unități medii) și GE/retest – 7,7 (unități medii); Factorul Q1 – Conservatism vs. Radicalism: GC/retest – 5,4 (unități medii) și GE/retest – 6,5 (unități medii); Factorul Q2 – Dependență vs. Independență: GC/retest – 6,1 (unități medii) și GE/retest – 5,7 (unități medii); Factorul Q3 – Autocontrol înalt vs. Autocontrol scăzut: GC/retest – 6,4 (unități medii) și GE/retest – 5,5 (unități medii) și Factorul Q4 – Destindere vs. Încordare: retest – 6,4 (unități medii) și GE/retest – 7,1 (unități medii).

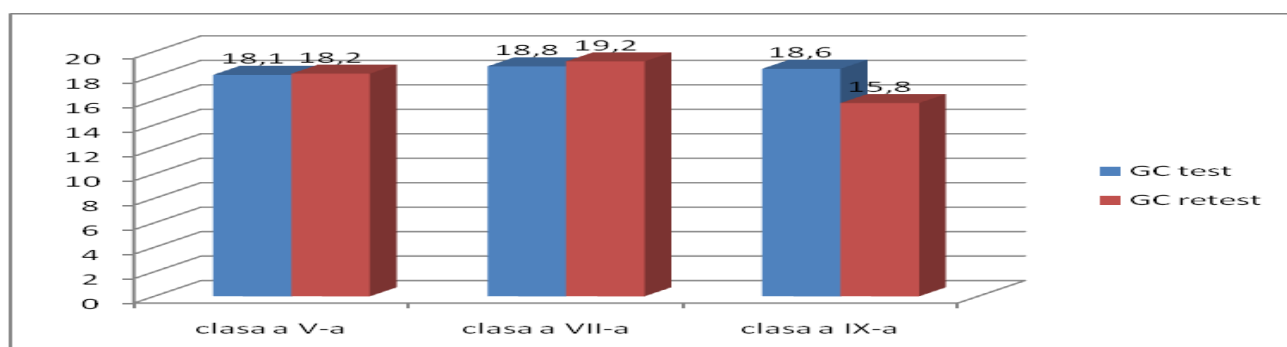
În urma aplicării testului Mann-Whitney, *s-au înregistrat diferențe semnificative* între GC și GE/retest la preadolescenții din clasa a IX-a la factori de personalitate: La Factorul C: Stabilitate vs. Instabilitate emoțională ($U= 24,000$, $p=0,047$) și la Factorul H: Prudență vs. Îndrăzneală ($U= 24,000$, $p=0,045$).

Am comparat, de asemenea, și datele preadolescenților din GC/test și GC/retest, rezultatele obținute fiind expuse în figura alăturată.

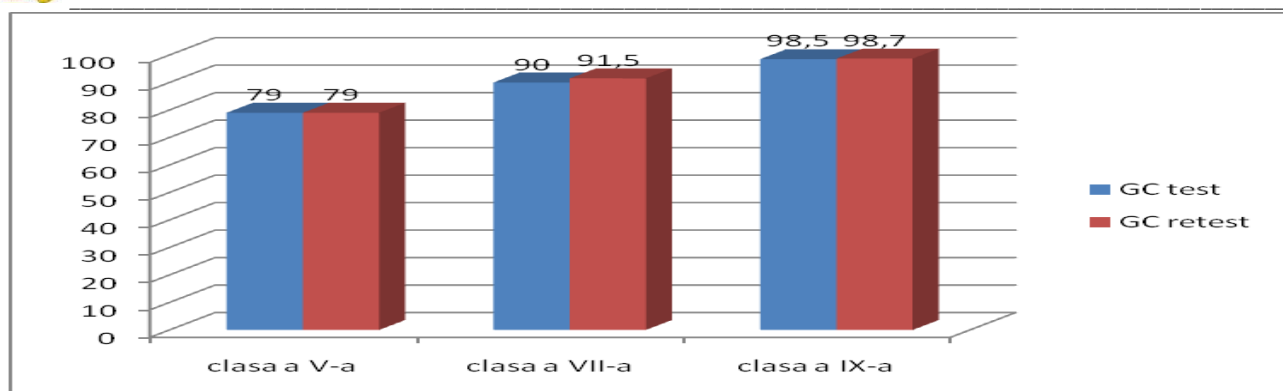
Fig. 15. Rezultatele privind tendințele empatice la preadolescenții din GC test și GC retest

Datele din figura 15. relevă că preadolescenții prezintă următoarele cote: în clasa a V-a GC/test – 41,6 (unități medii) și GC/retest – 41,6 (unități medii); în clasa a VII-a GC/test – 42,4 (unități medii) și GC/retest – 42,3 (unități medii) și în clasa a IX-a GC/test – 39,5 (unități medii) și GC/retest – 39,8 (unități medii). Prelucrarea statistică a datelor relevă absența unor diferențe statistice semnificative pentru clasele a V-a ($Z=0,000$, $p=1,000$), a VII-a ($Z=-447$, $p=0,655$) și a IX-a ($Z=-828$, $p=0,408$), după testul Wilcoxon.

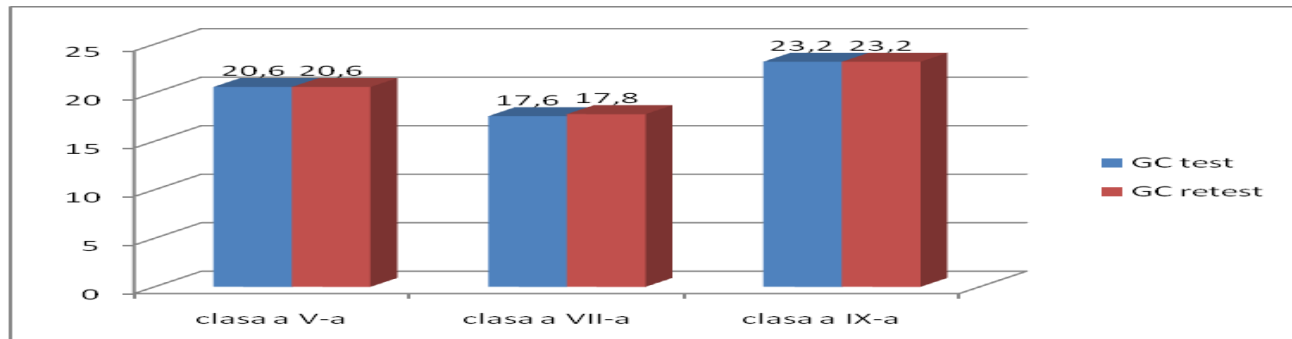
Fig. 16. Rezultatele privind capacitățile empatice la preadolescenții din GC test și GC retest

În ceea ce privește capacitățile empatice, preadolescenții au obținut următoarele medii: clasa a V-a GC/test – 18,1 (unități medii) și GC/retest – 18,2 (unități medii), clasa a VII-a GC/test – 18,8 (unități medii) și GC/retest – 19,2 (unități medii) și clasa a IX-a GC/test – 18,6 (unități medii) și GC/retest – 15,8 (unități medii). Preadolescenții din clasele a V-a și a VII-a au înregistrat diferențe mici la compararea mediilor, iar cei din clasa a IX-a GC retest au obținut scoruri mai scăzute. Conform testului Wilcoxon, nu au fost stabilite diferențe statistice la preadolescenții din clasa a V-a ($Z=1,000$, $p=0,317$), la preadolescenții din clasa a VII-a ($Z=-577$, $p=0,564$) și la preadolescenții din clasa a IX-a ($Z=-577$, $p=0,317$).

Fig. 17. Rezultatele privind inteligența emoțională la preadolescenții din GC test și GC retest

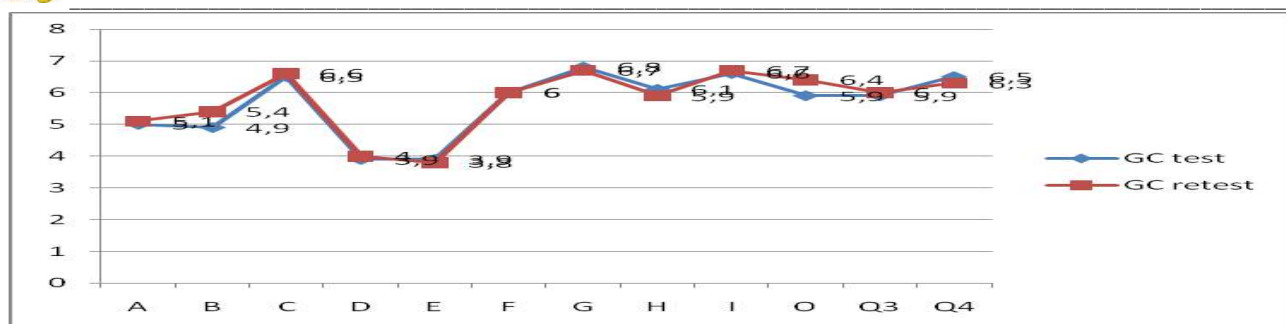
La inteligența emoțională, preadolescenții au prezentat următoarele medii: în clasa a V-a GC/test – 79,0 (unități medii) și GC/retest – 79,0 (unități medii), în clasa a VII-a GC/test – 90,0 (unități medii) și GC/retest – 91,5 (unități medii) și în clasa a IX-a GC/test – 98,5 (unități medii) și GC/retest – 98,7 (unități medii). Analizând prezentarea grafică, atestăm că nu se înregistrează diferențe statistice semnificative după testul Wilcoxon la preadolescenții din clasa a V-a ($Z=0,000$, $p=1,000$), la preadolescenții din clasa a VII-a ($Z=-1342$, $p=0,180$) și la cei din clasa a IX-a ($Z=-514$, $p=0,607$).

Fig. 18. Rezultatele privind stima de sine la preadolescenții din GC test și GC retest

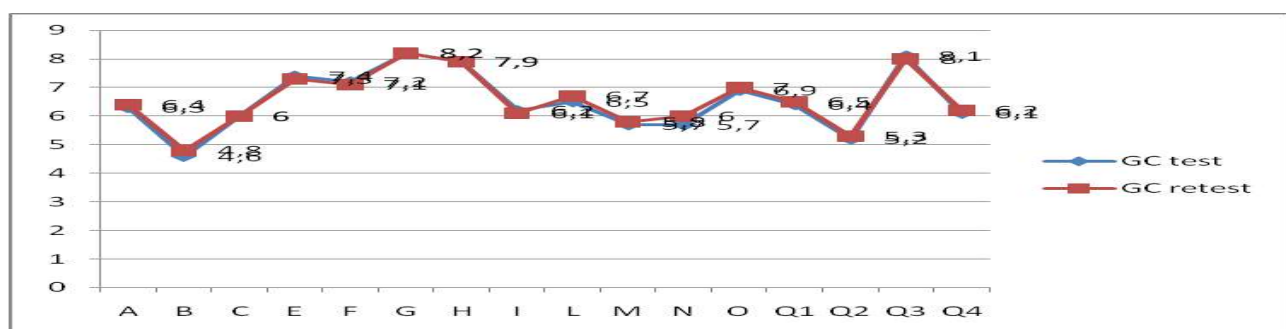
Preadolescenții din clasa a V-a GC/test – 20,6 (unități medii) și GC/retest – 20,6 (unități medii), din clasa a VII-a GC/test – 17,6 (unități medii) și GC/retest – 17,8 (unități medii) și din clasa a IX-a GC/test – 23,2 (unități medii) și GC/retest – 23,2 (unități medii) nu au înregistrat diferențe statistice semnificative după testul Wilcoxon (clasa a V-a ($Z=0,000$, $p=1,000$), clasa a VII-a ($Z=541$, $p=0,589$), clasa a IX-a ($Z=0,000$, $p=1,000$)).

Prin intermediul Chestionarului pentru copii CPQ, au fost retestate și particularitățile de personalitate ale preadolescenților din GC, scorurile medii ale cărora le prezentăm în continuare.

Fig. 19. Rezultatele privind trăsăturile de personalitate ale preadolescenților din clasa a V-a la GC test și GC retest

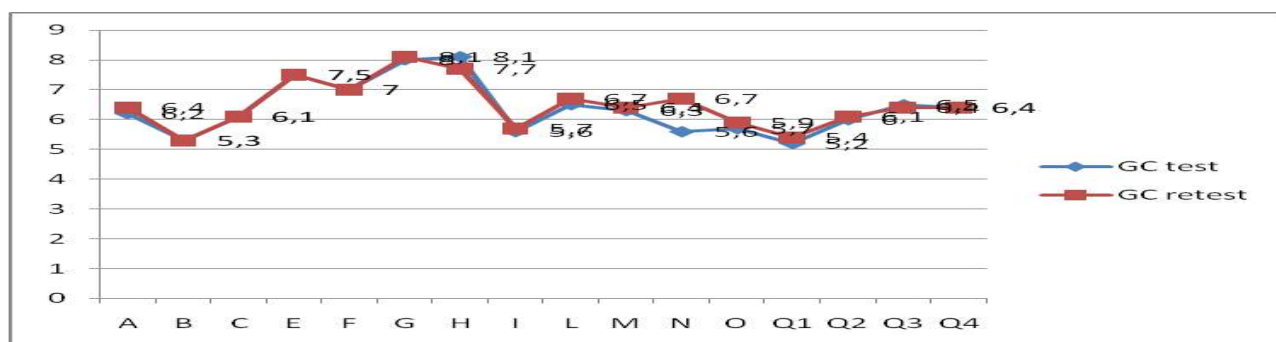
Rezultatele medii obținute de preadolescenții din cele două grupuri GC/test și GC retest, clasa a V-a, sunt următoarele: Factorul A – Schizotimie vs. Ciclotimie: GC/test – 5,0 (unități medii) și GC/retest – 5,1 (unități medii); Factorul B – Inteligența: GC/test – 4,9 (unități medii) și GC/retest – 5,4 (unități medii); Factorul C – Stabilitate emoțională vs. Instabilitate emoțională: GC/test – 6,5 (unități medii) și GC/retest – 6,6 (unități medii); Factorul D – Indiferență vs. Excitabilitate: GC/test – 3,9 (unități medii) și GC/retest – 4,0 (unități medii); Factorul E – Supunere vs. Dominare: GC/retest – 3,9 (unități medii) și GC/retest – 3,8 (unități medii); Factorul F – Reținere vs. Expansivitate: GC/test – 6,0 (unități medii) și GC/retest – 6,0 (unități medii); Factorul G – Forța eu-lui – Supunerea sentimentelor vs. Normativitatea înaltă a comportamentului: GC/test – 6,8 (unități medii) și GC/retest – 6,7 (unități medii); Factorul H – Prudență vs. Îndrăzneală: GC/test – 6,1 (unități medii) și GC/retest – 5,9 (unități medii); Factorul I – Masculinitate vs. Femininitate: GC/test – 6,6 (unități medii) și GC/retest – 6,7 (unități medii); Factorul O – Încredere în sine vs. Anxietate: GC/test – 5,9 (unități medii) și GC/retest – 6,4 (unități medii); Factorul Q3 – Autocontrol înalt vs. Autocontrol scăzut: GC/test – 5,9 (unități medii) și GC/retest – 6,0 (unități medii) și Factorul Q4 – Destindere vs. Încordare: GC /test – 6,5 (unități medii) și GC/retest – 6,3 (unități medii).

Fig. 20. Rezultatele privind trăsăturile de personalitate la preadolescenții din clasa a VII-a la GC test și GC retest

Comparând scorurile medii ale preadolescenților din GC/test și GC/retest, putem menționa modificări ne semnificative la următorii factori: Factorul E – Supunere vs. Dominare (GC/test – 7,4 unități medii și GC/retest – 7,3 unități medii); Factorul A – Schizotimie vs. Ciclotimie (GC/test – 6,3 și GC/retest – 6,4 unități medii); Factorul C – Stabilitate emoțională vs. Instabilitate emoțională (GC/test – 6,0 unități medii și GC/retest – 6,0 unități medii); Factorul F – Reținere vs. Expansivitate (GC/test – 7,2 unități medii și GC/retest – 7,1 unități medii); Factorul G – Forța eu-lui – Supunerea sentimentelor vs. Normativitatea înaltă a comportamentului (GC/test – 8,2 unități medii și GC/retest – 8,2 unități medii), Factorul H – Prudență vs. Îndrăzneală (GC/test – 7,9 unități medii și GC/retest – 7,9 unități medii); Factorul L – Sinceritate vs. Gelozie (GC/test – 6,5 unități medii și GC/retest – 6,7 unități medii), Factorul M – Conformism vs. Nonconformism (GC/test – 5,7 unități medii și GC/retest – 5,8 unități medii); Factorul N – Naivitate vs. Clarviziune (GC/test – 5,7 unități medii și GC/retest – 6,0 unități medii); Factorul O – Încredere în sine vs. Anxietate (GC/test – 6,9 unități medii și GC/retest – 7,0 unități medii); Factorul Q2 – Dependență vs. Independență (GC/test 5,2 și GC/retest –5,3 unități medii) și Factorul Q3 – Autocontrol înalt vs. Autocontrol scăzut (GC/test 8,1 și GC/retest – 8,0 unități medii); Factorul B – Inteligența (GC/test – 4,6 unități medii și GC/retest – 4,8 unități medii); Factorul I – Masculinitate vs. Feminitate (GC/test – 6,2 unități medii și GC/retest – 6,1 unități medii); Factorul Q1 – Conservatism vs. Radicalism (GC/test – 6,4 unități medii și GC/retest – 6,5 unități medii) și Factorul Q4 – Destindere vs. Încordare (GC/test – 6,1 unități medii și GC/retest – 6,1 unități medii).

Fig. 21. Rezultatele privind trăsăturile de personalitate la preadolescenții din clasa a IX-a la GC test și GC retest

Preadolescenții din clasa a IX-a din GC au obținut următoarele rezultate (test/retest) la factorii de personalitate: Factorul A – Schizotimie vs. Ciclotimie (GC/test – 6,2 și GC/retest – 6,4 unități medii); Factorul C – Stabilitate emoțională vs. Instabilitate emoțională (GC/test – 6,1 unități medii și GC/retest – 6,1 unități medii); Factorul F – Reținere vs. Expansivitate (GC/test – 7,0 unități

medii și GC/retest – 7,0 unități medii); Factorul G – Forța eu-lui – Supunerea sentimentelor vs. Normativarea înaltă a comportamentului (GC/test – 8,0 unități medii și GC/retest – 8,1 unități medii); Factorul H – Prudență vs. Îndrăzneală (GC/test – 8,1 unități medii și GC/retest – 7,7 unități medii); Factorul L – Sinceritate vs. Gelozie (GC/test – 6,5 unități medii și GC/retest – 6,7 unități medii); Factorul M – Conformism vs. Nonconformism (GC/test – 6,3 unități medii și GC/retest – 6,4 unități medii); Factorul N – Naivitate vs. Clarviziune (GC/test – 5,6 unități medii și GC/retest – 6,7 unități medii); Factorul O – Încredere în sine vs. Anxietate (GC/test – 5,7 unități medii și GC/retest – 5,9 unități medii); Factorul Q2 – Dependență vs. Independență (GC/test – 6,0 unități medii și GC/retest – 6,1 unități medii) și Factorul Q3 – Autocontrol înalt vs. Autocontrol scăzut (GC/test – 6,5 unități medii și GC/retest – 6,4 unități medii); Factorul B – Inteligența (GC/test – 5,3 unități medii și GC/retest – 5,3 unități medii); Factorul E – Supunere vs. Dominare (GC/test – 7,5 unități medii și GC/retest – 7,5 unități medii); Factorul I – Masculinitate vs. Femeinitate (GC/test – 5,6 unități medii și GC/retest – 5,7 unități medii); Factorul Q1 – Conservatism vs. Radicalism (GC/test – 5,2 unități medii și GC/retest – 5,4 unități medii) și Factorul Q4 – Destindere vs. Încordare (GC/test – 6,4 unități medii și GC/retest – 6,4 unități medii).

Preadolescenții din GC care nu au participat la ședințele programului de intervenție psihologică se caracterizează prin rigiditate, nepăsare; sunt nestatornici și agitați, mai rezervați și nu au încredere în forțele proprii.

Compararea datelor test/retest s-a realizat cu ajutorul testului neparametric Wilcoxon de comparare a distribuției rangurilor pentru eșantioane-perechi. Se observă diferențe semnificative pentru toți factorii de personalitate analizați în cazul GE, p (unidirectional)=0,0001. Semnul negativ al coeficientului z indică creșterea valorilor după realizarea intervenției psihologice. conform datelor prezentate mai sus, putem constata că în urma participării la programul de dezvoltare a empatiei la preadolescenții din GE s-au produs schimbări semnificative, precum: formarea abilităților de ascultare activă, de percepere a unor situații din punctul de vedere al altor persoane; a deprinderilor de comunicare eficientă cu cei din jur; de respectare și apreciere a individualității persoanelor, de dezvoltare și menținere a relațiilor interpersonale constructive. La preadolescenții din GC, nu au fost înregistrate modificări semnificative în ceea ce privește nivelul de empatie după testul Wilcoxon: la preadolescenții din clasa a V-a ($Z=-1,000$, $p=0,317$), la preadolescenții din clasa a VII-a ($Z=-1,000$, $p=0,317$) și la preadolescenții din clasa a IX-a ($Z=0,000$, $p=1,000$).

În cazul grupului de control, nu avem nici o diferență semnificativă statistic.

Rezultatele statistice obținute ne permit formularea următoarelor concluzii:

1. Activitățile formative au determinat dezvoltarea empatiei și abilităților sociale. Preadolescenții incluși în lotul experimental și-au îmbunătățit semnificativ statistic rezultatele la toate probele utilizate.
2. Preadolescenții din grupul experimental denotă la retest rezultate ce presupun un nivel mai ridicat al empatiei. În comportamentul lor, s-au produs unele modificări, ei fiind capabili să identifice și să exprime propriile emoții, să fie sinceri cu sine și să se respecte, evitând să pună accentul doar pe logică și rațiune; sunt capabili să adopte o atitudine pozitivă; să-și gestioneze propriile emoții și impulsuri, să fie mai toleranți, detașați de probleme și să-și exprime emoțiile într-o manieră asertivă; să identifice și să accepte sentimentele celor din jurul lor, să se raporteze la sentimentele și nevoile altora; să inițieze, să dezvolte și să mențină relații interpersonale constructive.
3. Preadolescenții din grupul de control nu demonstrează schimbări majore în ceea ce privește nivelul de empatie sau modificarea anumitor trăsături de personalitate, ei continuând să fie rezervați și să manifeste nepăsare și neîncredere față de cei din jur.

Bibliografie:

1. Andrei, P. Valorile estetice și teoria empatie. În: *Filosofia valorii*. Iași: Polirom, 1997, p. 224-234.
2. Barrett, L., Godfrey, T. Recuperarea empatiei - empatie interpersonală și autoempatie. În: *Empatia în psihoterapie*, București: Trei, 2011. 147-161p.
3. Bohart, A.C., Greenberg, L. *Empatia în psihoterapie*. București: Trei, 2011. 592 p.
4. Chirev, L. *Consilierea psihopedagogică. Suport de curs*. Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, Facultatea: Psihologie și Psihopedagogie Specială. Chișinău: p. 25-26.
5. Cosmovici, A. *Psihologie generală*. Iași: Polirom, 1996. 215 p.
6. Dimitriu, G. O. *Tehnici psihoterapeutice*. București: Victor, 2004. 207 p.
7. Dinu, M. *Comunicarea - repere fundamentale*. București: Științifică, 1997. 362 p.
8. Goleman, D. *Inteligența emoțională*. București, Curtea Veche, 2007. 427 p.
9. Holdevici, I. *Psihoterapii scurte*. București: Ceres, 2000. 220 p.
10. Крайг, Г. *Психология развития*. Питер: СПб, 2000. 170 с.